

Çatışma Çözümlemesi Bakımından Keşmir Sorunu¹ *Kashmir Problem in terms of Conflict Resolution*

Nezir OĞUŞ²

Geliş Tarihi /Received: 14.09.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 8.12.2023

Tarihi / Published: 31.12.2023

ÖZET

Hindistan'ın ve Pakistan'ın bağımsızlıklarını ilan ettikleri tarihten itibaren Keşmir bölgesinde fiili bir çatışma durumu mevcuttur. Literatürde Keşmir sorunu olarak tartışılan bu durum, bölgesel ve küresel düzeyde etkilere sahiptir. Keşmir sorununun temel aktörleri Hindistan ve Pakistan iken Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Rusya Federasyonu (RF), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi ülkelerle Birleşmiş Milletler (BM) ve bazı yerel İslami örgütler sorunda etkinliği bulunan diğer önemli aktörlerdir. Makalede Keşmir sorununun çözümüne yönelik olarak; aktörlerin rolleri ve çatışma dinamikleri Simon Mason ve Sandra Rychard'ın geliştirdiği "Çatışma Çarkı Modeli" formülasyonu ve "Çatışma Çözümlemesi" kavramlarından hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan çalışma, sorunun çözümüne yönelik yeni bir bakış açısı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmada Keşmir sorunun çözümüne yönelik olarak yapılan analize göre taraflar, Ahimsa Felsefesi'ne uygun olarak barışçıl politikaları uyguladıkları takdirde hem tarafların karşılıklı çıkarları güvence altına alınmış olacak hem de çatışma sona erecektir. Böylece aktörler arasında sürdürülebilir barışın inşası mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Hindistan, Pakistan, Keşmir Sorunu, Çatışma Çözümlemesi, Çatışma Çarkı.

Jel Kodları: D74, F59, N45

ABSTRACT

There has been a de facto state of conflict in the Kashmir region since the date India and Pakistan declared their independence. This situation, discussed as the Kashmir conflict in the literature, has regional and global effects. While the main actors of the Kashmir conflict are India and Pakistan, other important actors that are effective in the conflict are the People's Republic of China (PRC), the Russian Federation (RF), the United States of America (USA), the United Nations (UN) and some local Islamic organizations are other important actors active in issue. In this article, the roles of the actors and the conflict dynamics towards the resolution of the Kashmir conflict are tried to be determined based on the "Conflict Wheel Model" formulation developed by Simon Mason and Sandra Rychard and the concepts of "Conflict Resolution". In this respect, the study aims to provide a new perspective on the resolution of the conflict. In this context, according to the analysis made in the study for the solution of Kashmir problem, if the parties implement peaceful policies in accordance with Ahimsa Philosophy, both the mutual interests of the parties will be secured and the conflict will end. Thus, it will be possible to build sustainable peace between the actors.

Keywords:

India, Pakistan, Kashmir Issue, Conflict Resolution, Wheel of Conflict.

Jel Codes: D74, F59, N45

Atf (Citation): Oğuş, N. (2023). Çatışma Çözümlemesi Bakımından Keşmir Sorunu. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 109-122. Doi:10.47138/jeaa.1360371

¹ Bu makale 17-19 Aralık 2022 tarihlerinde gerçekleştirilen 2. Uluslararası Artemis Kongresinde sunulan çalışmanın genişletilmiş halidir.

² Doktora Adayı, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler, ogusnezir@gmail.com, Orcid: 0000-0001-5730-2657

Giriş

Çatışma kavramının tanımı üzerinde net bir fikir birliği sağlanmamış olmasına rağmen tarihi neredeyse ilk insanlardan günümüz modern toplumlarına değin yaşamın her alanında görülebilen temel bir durumdur. Bu bakımdan çatışma, toplumsal sistemde yer alan bireylerden küresel sistemdeki devletlere kadar aralarındaki güç ve çıkar eksenindeki mücadeleler neticesinde meydana gelmektedir. Bu nedenle bireyler veya devletlerarasında süregelen sorunların, çatışmaların vahameti kadar çatışmanın yönetimindeki uygulamaların ve sonuçlandırılmasına yönelik pratiklerin önemi büyüktür.

Hindistan'ın ve Pakistan'ın kurulmalarıyla birlikte aralarında pek çok çatışma alanları ortaya çıkmıştır. Bu şekilde iki devlet arasında kanlı etnik çatışmalardan toprak paylaşımalarına, enerji kaynaklarının elde edilmesinden dinsel sorunlara; nükleer krizlerden bölgesel güç olma hedeflerine varıncaya kadar nihayetinde çözülmeyi bekleyen çok sayıda çatışma alanları bulunmaktadır. Bu bakımdan Keşmir çatışması, yeraltı zenginlikleri, verimli su ve toprak kaynakları; etnik, dini, ideolojik, jeo-politik, jeo-stratejik, sosyo-kültürel vb. çok çeşitli düzeylerde iki ülke arasında meydana gelen en önemli çatışma alanlarından birçoğunu oluşturmaktadır (Oğuş, 2018, s.106-108)

Keşmir çatışması, bölgesel düzeyde sorunun birincil aktörleri olarak Hindistan'ın ve Pakistan'ın, küresel düzeyde sorunun ikincil aktörleri olarak Çin'in, ABD'nin, SSCB (RF)'nin ve üçüncül aktör durumundaki BM'in çıkar, egemenlik ve misyon sebeplerinin etkisinde kalan çok faktörlü ve neredeyse çözülmesi en zor çatışma alanlarından birini meydana getirmektedir. Bu çok aktörlü ve çok faktörlü çatışma alanının etkileri ve sonuçları itibariyle Asya Kıtası'nın istikrarı, dünya barışının tesisine ve sürdürülmesine yönelik derin bağlantıları nedeniyle günümüzde barışla sonuçlanması gereken önemli sorun alanlarından birini oluşturmaktadır.

Bu bakımdan çatışma çözümlemesi, dünya savaşlarının yıkıcı etkilerinin, bilgi teknolojileri ve küreselleşme olguları sonucunda adeta "küçük bir köye" dönüşen günümüz modern toplumlarındaki sorunlu ilişkiler yumağının yönetilmesi ve sonuçlandırılması amacıyla uluslararası ilişkilerin önemli bir alt disiplini olarak kavranması gerekmektedir. Bu niyetle kavramın Keşmir sorununa uyarlanması; uygulanması ve etkileri bakımından kürede yaşanan başka sorun alanlarına yönelik çözülebilir bir çatışma örneği niteliği taşımaktadır. Bu şekilde makalede çatışma çözümünün tanımlanması, uygulanması ve Keşmir çatışmasını kavramak amacıyla Simon Mason ve Sandra Rychard'ın geliştirdiği Çatışma Çarkı modeline dayalı analizlerden yararlanılmıştır. Bu modelde pratikleri ve önemleri bağlamında Keşmir sorununun tarihselliği, çatışma dinamikleri ve sorunun barışçıl çözümüne yönelik olası sonuçları ortaya konulacaktır.

1. Çatışma Kavramı (Conflict) ve Kavrama Yönelik Yaklaşımlar

Uluslararası ilişkilerin alt disiplinlerinden biri olan çatışma kavramına yönelik farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar söz konusudur. Bu farklı yaklaşımların temelinde kavrama olan bakış açılarının ve insan ilişkilerinin çeşitliliği, dinamikleri ve toplumsal sorun alanlarının günümüzde çok farklı boyutlarda tecelli bulmasından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde çatışmanın tanımlanmasına dair birtakım zorlukların olduğu görülmektedir. Nitekim çatışmanın özü itibariyle tek bir tanımlamaya indirgenemeyeceği bu nedenle çok fonksiyonlu, dinamik ve karmaşık bir süreci taşıdığı göz önünde bulundurulmalıdır. Böylelikle çatışma, günlük yaşamın adeta doğal seyri içerisinde bireyler arasında meydana gelebildiği gibi uluslararası sistemi oluşturan devletlerarasında da görülebilir. Bu bilinçle uluslararası ilişkiler sadece barış, işbirliği ve diyalog durumlarından meydana gelmemekte; disiplinin savaş, çatışma ve anarşiyi de barındıran yapısıyla çatışma kavramını tanımlamada, çatışma süreçlerinde ve sorunların çözümlenmesindeki etkileri büyüktür. Çoğunlukla çatışmaya taraf olan aktörlerin çıkarlarının çatışmasından kaynaklı karmaşık bir duruma gelebilen sorunların çözülebilmesi için Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin çatışmaya üçüncül taraf olarak dahil olduğu görülmektedir. Bu bakımdan I. Dünya Savaşı sürecinde yaşanan savaşları sonuçlandırmak ve kalıcı barışı sağlamak amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti (MC) pratiklerinin yanında günümüzde küresel sistemde daimi bir şekilde barışın ve güvenliğin korunması/sürdürülmesi amacıyla (BM Şartı, Madde 1) BM'nin aktif rol alması önemlidir. Bu pratikler göz önünde bulundurularak makalenin yazılma amacına uygun bir ifadeyle taraflar arasında yaşanan bir çatışma durumunun çatışmaya taraf olan birincil aktörlerin izleyeceği politikalar yoluyla çözülebileceği vurgulanmaktadır.

Yine de çatışma kavramını yekpare bir tanımda anlatmak oldukça güçtür. Ancak çatışma olgusunun insanın yaşama serüveni boyunca kuşaklar arasındaki geçişle öğrenildiği belirtilmelidir. Denilebilir ki çatışmanın başlangıcı beşeriyetin ortaya çıkışı olmakla birlikte belki de sonu gelmeyecektir (Jeong, 2008, s.3). Nihayet çatışmaya dair birkaç tanımlama ve bakış açısına değinilecek olursa; Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde üç farklı çatışma tanımı yer almaktadır. Buna göre: Eylemin meydana gelmesi, arbede ya da silahlı geniş çaplı bir kavga durumu, son olarak savaşmak amacıyla tarafların karşılıklı olarak çarpışma pozisyonunda bulunması şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023). Cambridge sözlüğünde ise iki farklı çatışma tanımı görülmektedir. Buradaki tanımlamaya göre: Karşıt düşünceleri taşıyan

bireyler arasında devam eden uyuşmazlık halinin yanı sıra birden çok insan grubunun veya devletin giriştiği savaş durumu (Cambridge Dictionary, 2023) biçiminde nitelendirilmektedir.

Lewis A. Coser ise çatışmayı; kıt kaynaklar üzerinde hegemonya kurmaya çalışmak, rakibine zarar vermek ya da daha da ileri giderek rakibini yok etmeye yönelik eylemlerde bulunmak şeklinde tanımlamaktadır (Arı, 2013, s.448). Yine Akyeşilmen'in aktardığı şekliyle (2014, s.21) Coser'e göre çatışma; aktörlerin doğada sınırlı bir şekilde bulunan kaynaklar üzerinden güç ve statü elde edebilmek amacıyla birbirlerine karşı yürüttükleri mücadele durumunu oluşturmaktadır.

Wallensteen'e göre çatışmalar, üç unsur sonucunda meydana gelmektedir. Bu unsurlar; sergilenen eylemler, uyuşmazlık durumları ve çatışmaya katılan aktörler şeklindedir. Bunlar bir arada bulunduğu, en az iki tarafın kıt olan kaynakları elde etmek için aynı anda eyleme geçmesi durumunda çatışma olgusu ortaya çıkmaktadır. Bu şekliyle taraflar arasında çatışmayı meydana getiren esas durum ise aktörlerin çıkarlarının çatışmasıdır. Bu bakımdan taraflar için çıkarlar daha önce geldiğinden ve kaynakları paylaşmak istemediklerinden dolayı çatışma durumu meydana gelmektedir. Neticede aktörlerin bir kaynağı elde etmek amaçları olmadan aralarında çatışmaların meydana gelmesi neredeyse imkânsızdır (Wallensteen, 2002, s.16).

Nihayetinde bir önceki bakış açıları dikkate alınarak çatışma kavramına yönelik kapsamlı bir tanımlama yapmak gerekirse; bir bireyin, grubun veya devletin lehine olan durumların başka bir aktör tarafından engellenmesi sonucunda söz konusu durumun bireyin, grubun veya devletin aleyhine çevrilmesidir (Wall & Callister, 1995, s.517). Bu tanımdan anlaşıldığı gibi çatışma, belleklerde olumsuz çağrışım yapan bir kavram olmasına rağmen, sonuçları itibariyle olumlu yöne de evrilebilen bir süreci (Cooper, 2003, s. 87-88) kapsamaktadır. Bu noktada çatışma denilince çoğunlukla akla sadece negatif çağrışımlar gelmesine rağmen kavram, sadece olumlu veya olumsuz bir şekilde nitelendirilemez. Bu şekilde bireyin bakış açısına göre, çatışma kavramı anlam kazanmaktadır.

Günümüzde devletlerarasında var olan herhangi bir sorunu ve çatışmayı anlamaya yarayan araçlardan biri de çatışma durumu analizidir. Bu analizin temelinde bir çatışmanın tarihsel kökenlerini, nedenlerini, taraflarını ve çatışmanın nihayetinde evrilebileceği barış sürecini etkileyen faktörleri kavrama, çatışmayı sonlandırabilecek planlamalar ve temel stratejiler oluşturma süreçlerini sistematik bir çerçevede ele almaktadır. Bu bakımdan aktörler arasında meydana gelen bir çatışmanın nedenleri analiz edilirken soruna dair derinlemesine araştırmalar ve çatışma kaynağına ilişkin sorular ortaya konulmaktadır. Örneğin çatışmanın tam olarak ne zaman ortaya çıktığını, nerede meydana geldiğini, mevcut çatışmanın genişliğini siyasal, sosyal, ekonomik, psikolojik, kültürel arka planını ve sonuçlarını birbiriyle çatışan birincil aktörleri, soruna müdahil olan ikincil aktörlerin veya arabulucuların uzman görüşlerinin yol haritalarını çok geniş araştırma ve soruşturmalar neticesinde analiz etmek gerekmektedir. Buna ilişkin olarak Rastislav Vrbensky, çatışmaları ortaya çıkaran etmenleri geniş bir açıdan ele almaktadır. Bu durumda Vrbensky çatışma faktörlerini: "yapısal, siyasal, ekonomik, çevresel ve kültürel öğeler" biçiminde beş farklı kategoride incelemektedir (Akt. Bağcı, 2013, s.4-5).

Bu bakımdan devletlerarasında var olan herhangi bir sorunu çözebilmenin en önemli aşaması sorunun ne olduğunu kavramaktır. Temelde bu düşünce, çatışma analizinde çok mühim bir konumda bulunmaktadır. Özellikle çatışmaya dahil olan uzmanların, arabulucuların herhangi bir çatışmayı değerlendirmek ve çatışmaya ilişkin bir barış projesi ortaya koyabilmeleri için başta sorunu çok iyi bir şekilde tanımlamaları ve kavramaları gerekmektedir. Bu nedenle çatışma analizi, esasen çatışmayı ve çatışmaya dönüşen sürecin nedenlerini, dinamiklerini kavrama çabası şeklinde tanımlanmaktadır (Leonhardt, 2001, s.1).

Çatışmanın nedenlerine ve sonuçlarına yönelik ortaya konulan pratikler kadar önemli olan bir başka durum da çatışmanın yönetimidir. Çatışma seyri içerisinde tarafların sorunu çözmeye yönelik irade beyanlarının oluşması ve yapıcı adımların atılması ancak çatışmanın yönetimine bağlıdır. Devletlerarası ilişkiler barış, işbirliği ve diyalog durumlarını kapsadığı kadar savaş, çatışma ve anarşiyi de barındırmaktadır. Günümüzde devletlerarasında meydana gelen çatışmalarda yoğun olarak sert güce dayalı politikalar izlendiği için küçük çaplı çatışmalar bile kısa sürede küresel bir etki yaratabilecek duruma gelmektedir. Bu bakımdan çatışmanın bu etkilerinin azaltılması ve sürece ilişkin ilerlemelerin sağlanması hususunda çatışma yönetimi önemlidir. Günümüzde uluslararası sistemde çatışmalar artmış olmasına rağmen sorunların çözülmesine ilişkin çözüm pratiklerinin de geliştirildiği görülmektedir. Bu bakımdan çatışmalar sırasında aktörlerin karşılıklı olarak müzakere ve barışa hazır olması, sorunun çözülmesinin iki tarafın çıkarına olacağına ikna olması gerekmektedir (Akyeşilmen, 2014, s.18-44).

2. Çatışma Yönetimi (Conflict Management)

Heinz-Jürgen Axt, Antonio Milososki ve Oliver Schwarz'e göre çatışma yönetimi, aktörler arasındaki çatışma durumunu yönetmeye ilişkin çatışma halinin azaltılmasına veya çözümlemesine yönelik arabuluculuk, uzlaştırıcılık, diyalog gibi yöntemlerle duruma dahil olmaktır (Axt vd., 2006: s.15). Esasen çatışma yönetimiyle çatışmayı ortadan kaldırması veya yoğunluğunun azaltılması gibi hedeflerinin yanında mümkün olduğunca çatışma sürecinin en az hasarla ve en kısa zamanda sonlandırılmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır (Licklider, 2008, s. 377).

Çatışma yönetimi, aktörler arasında meydana gelen çatışmayı belli bir duruma çekebilmek amacıyla birincil aktörlerin ya da çatışmaya sonradan dahil olan üçüncül tarafların bir takım girişimlerde bulunmasıdır. Tarafların karşılıklı olarak atacakları adımlar, çatışmanın seyrini etkileyebilir ya da çatışma durumunu ortadan kaldıracaktır. Bu bakımdan çatışma yönetimiyle taraflar birbirine karşı üstünlük sağlamak isteyebilir veya karşılıklı olumlu adımlar atarak sorunu çözmeleri mümkündür (Karip, 2003, s.43).

Bu yaklaşımlara ilave olarak, çatışma yönetimi sürecinde başvuru tekniklerin doğru bir şekilde kullanılması oldukça önemlidir. Çünkü bu teknikler, çatışmanın seyrini belirleyen durumları kapsamaktadır. Her şeyden önce çatışmaya taraf olan aktörlerin özellikle yöneticilerin çatışmayı iyi bir şekilde analiz etmesi gerekmektedir. Bu şekilde tarafların aralarındaki sorun alanlarının çözüme mi kavuşturulacağı yoksa çatışmanın derinleştirileceğine mi karar vermeleri gerekmektedir. Nitekim yöneticiler, çatışmanın dönüştürülerek yapıcı bir hale getirilmesi, çatışma sürecinden olumlu gelişmelerin ortaya çıkarılması neticesinde çatışan taraflar açısından önemli gelişmeleri doğuracağını bilmesi gerekmektedir (Griffin & Moorhead, 2009, s.391-392).

Bu bakış açılarından yola çıkarak mevcut çatışmaların üçüncül bir taraf olmadan çözülemeyeceği anlamı çıkarılmamalıdır. Her ne kadar üçüncül taraflar, çatışmanın dönüştürülmesine, çatışan taraflar arasında barışçıl bir zeminin oluşturulmasına ya da savaşın durdurulmasına katkı sağlasalar da; çatışmanın temel aktörlerinin kendi iç dinamiklerine, ilkelerine ve dünya tasavvurlarına bağlı olarak çatışmayı kendi aralarında barışçıl bir biçimde çözmeleri beklenen bir durumdur.

3. Çatışma Çözümleme (Conflict Resolution) ve Temel Yaklaşımlar

Çatışma yönetimine yönelik pek çok değişik tanımlama olduğu gibi çözümlenmesine ilişkin de farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Çatışma çözümüne yönelik Wallensteen, birbirine karşı silahlı mücadeleye varan sert güç uygulayan aktörlerin; sorunlarıyla barışçıl bir şekilde yaşamak ya da çatışmayı barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturmak amacıyla tarafların kendi rızalarıyla birbirine karşı sert güç kullanmayı bıraktıkları durum şeklinde tanımlamaktadır (Wallensteen, 2002, s.16).

Cooper çatışma çözümlemesini, aktörlerin çıkar çatışmaları nedeniyle başlayan çatışma durumlarında tarafları müzakereye ikna ederek çatışma süresince oluşabilecek zararları azaltan ve sorunu diyalog yoluyla çözdüren bir durum şeklinde nitelendirmektedir. Bu duruma ek olarak, çatışma çözümlenmesinde izlenen süreç uzun bir dönem kapsayabilir. Sürecin sonunda mevcut çatışma büyüyerek başka yöne evrilebileceği gibi barışla da sonuçlanabilir. Sonuç olarak Cooper, çatışmanın çözümlenmesine yönelik olarak şu sorulara cevap aranmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır: Çatışmaya taraf olan aktörler kimler? Aktörler bu çatışmayla ne gibi neticelere ulaşmak istemektedir? Aktörlerin karşılıklı olarak vazgeçebileceği hususlar hangileridir? Mevcut çatışmanın alternatifi olabilecek durumlar nelerdir? Çatışma sırasında tarafların yaşadığı maddi ve manevi kayıplar çatışma çözüldüğünde telafi edilebilir mi? (Cooper, 2003, s.88-90).

Wallensteen ise çatışma durumlarını neticelendirmede kullanılan mekanizmaları çatışan aktörlerin başlangıçta değişmesi, kaynak kullanımının bölünmesi ve uygulanması, aktörler arasında pazarlıklar yürütülmesi, bölüşümlü kontrol uygulaması, taraflar arasındaki kontrolün başka aktörlere verilmemesi, çatışmayı sonlandıran uygulamalardan olan soruşturma ve hukuki araçların kullanılması, öteleme ve çatışmayı unutmaya şeklinde sıralamaktadır (Wallensteen, 2002, s.53-56).

Çatışma çözümlenmesine dair bir başka tanımlamada ise çatışmanın ortadan kaldırılması için tarafların sorunu yapıcı bir nitelikte ele alması sonucunda çatışmanın ortadan kaldırılması şeklinde nitelendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle çatışmaya dönüşen nedenlerin sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik boyutlarının tespit edilmesi; bu nedenlerin sorun teşkil eden boyutlarının ortadan kaldırılmasına engel olmak isteyen aktörlerin de varsa çözüm önerisinin göz önünde bulundurulması, aktörler arasında güçlü bağların kurulmasını sağlayacaktır (Christopher Miller, 2005, s.8-81).

Günümüzde bilim, sanayi ve teknoloji alanlarında yaşanan gelişmelerle beraber etkileri yoğun bir şekilde görülen küreselleşme süreci; yeryüzünün herhangi bir alanında başlayan bir çatışmanın küresel sisteme yayılabilmesine neden olmaktadır. Bu durum çatışmaların yıkıcı boyutlara varmadan çözümlenmesine dair zorunluluğu da beraberinde getirmektedir. Ancak küresel ölçekte uygulanabilecek nitelikte bir çatışma çözümleme yöntemi gelişmediği için kürede meydana gelen her bir çatışmayı kendi dinamikleri, şartları ve aktörleri bağlamında ele almak gerekmektedir. Bütün bu yaklaşımlar çerçevesinde çatışmaların çözümlenmesi faaliyetlerinin en temel amacı, çatışmanın barışçıl bir tarafa çekilmesi ve aktörler arasındaki ihtilafların kalıcı olarak çözülmesidir. Bu amaçla günümüzde uygulanan çeşitli çatışma çözümleme yöntemleri olarak; sert güç kullanımı, müzakere veya arabuluculuk faaliyetleriyle aktörler arasındaki ihtilafı çözüme kavuşturmak ve sürdürülebilir barışın inşa edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çatışma çözümlemeleri pratiklerinden biri de çatışma çarkı modelidir. Makalede Keşmir sorununun tarihselliği, dinamikleri, aktörleri ve nedenleri çatışmanın çözümleme mantığı dikkate alınarak Hindistan'ın ve Pakistan'ın soruna yönelik geliştirdikleri politikaları net bir şekilde ortaya koymak amacıyla çatışma çarkı modeli tercih edilmiştir. Bu bakımdan makale, çatışma çarkı modelinde bulunan aktörler, sorunlar-meseleler, şartlar-yapılar, seçenekler-stratejiler ve önlemler alt başlıklarıyla Keşmir çatışması geniş bir

şekilde ele alınmıştır. Nitekim bu çalışma, çatışma çarkı modeliyle Keşmir çatışmasının temel aktörleri olan Hindistan'ın ve Pakistan'ın karşılıklı çıkar, ahimsa felsefesi ve barışçıl dış politika ilkeleri yoluyla sorunun çözülebileceğini göstermeyi ve soruna dair yeni bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

3.1. Çatışma Çarkı

Simon Mason ve Sandra Rychard tarafından oluşturulan çatışmanın sistematığına ilişkin modelde çatışma çarkı esasında altı bölüm şeklinde incelenmektedir. Bu sistematiğe yer alan bölümler: Çatışmanın tarafı olan aktörler, ihtilafa yol açan sorunlar, durumun genel seyri içerisinde yer alan dinamikler, çatışmanın kapsamı/yapısı, alınabilecek önlemler ve son olarak seçenekler/stratejiler şeklindedir (Mason & Rychard, 2005, s. 3). Bu modelden yola çıkarak Keşmir sorunu, çatışma dinamikleri, sorunun tarihsel kökenleri, aktörler arasındaki ilişkilerin mahiyeti ve aktörlerin takip ettikleri dış politikalar bağlamında incelenecektir.

3.1.1. Aktörler

Çarkın bu bölümünde çatışmaya taraf olan aktörlerin birbiriyle olan ilişkileri değerlendirilmektedir. Aralarında sorunlar olan ve birbirleriyle doğrudan çatışma halinde bulunan taraflara “birincil aktör” denir. Çatışmanın birincil aktörleri düzeyinde olmasa dahi çatışma üzerinde etkileri olan aktörlere “ikincil aktör” denir. Çatışmanın son aktörü olarak, çatışmanın dönüştürülüp barış sürecine geçilmesi için çaba sarf eden, arabuluculuk rolü çerçevesinde görev alan taraflara da “üçüncül aktör” denir.

Keşmir, çatışmasında birincil aktörler Hindistan ve Pakistan devletleridir. Öyle ki Hindistan ile Pakistan arasındaki ilişkiler tarihsel açıdan gergin ve çatışmalı bir seyir izlemektedir. Hindistan, alt kıtasında İngilizlere karşı mücadele eden halkların bağımsızlığını elde etmesi sonucunda bünyesinde bulunan ve çoğunluğu Müslüman olan halk Hintlilerle çatışmalı bir şekilde bağımsızlığını elde ederek Pakistan'ı kurmuşlardır. Hindistan açısından bu bölünmenin travmaları günümüzde dahi devam etmektedir. Bu çerçevede Keşmir sorunu, Hindistan açısından adeta hayati derecede önemlidir. Nitekim Keşmir'in jeo-stratejik, jeo-ekonomik, jeo-politik bakımdan oldukça stratejik bir coğrafyada yer alması alanın doğal güzelliklerine ek olarak zengin yerüstü ve yeraltı kaynaklarıyla iki ülke için son derece önemli bir bölgedir. Hindistan'ın bölgede sağlamaya çalıştığı siyasal ve ekonomik üstünlük mücadelesine karşılık Pakistan, nükleer silahlar ve ordu modernizasyonu bakımından Hindistan'ı dengelemek ve Hindistan'a üstünlük sağlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle iki ülke arasında yaşanan çatışma ve rekabet süreçlerinin neredeyse en büyük ve önemli faktörünü Keşmir bölgesi oluşturmaktadır (Oğuş, 2018, s.106-109).

Esasen Keşmir bölgesinin statüsü tartışmalıdır. Cammu-Keşmir Özerk bir eyalet şeklinde 70 yıldan uzun bir süredir özel statüye sahip bir alanı kapsamaktaydı. Söz konusu eyalet savunma ve dış işleri haricinde neredeyse tam bağımsız bir devlet gibi yönetilmekteydi. Ancak Hindistan Başbakanı Modi, 2019'da Hindistan Anayasası'nın 370. Maddesi kapsamında Keşmir'in özerk yapısını ortadan kaldırmıştır. Bu madde çerçevesinde Hindistan, Keşmir'i adeta kendi eyaleti gibi yönetmeye başlayarak Cammu-Keşmir bölge başbakanlarını da tutuklamıştır. Hindistan'ın bu şekilde Keşmir özerk yapısını ortadan kaldırması Çin ve Pakistan tarafından tepkiyle karşılanmışsa da Hindistan ve Pakistan bölgeye ilişkin hak talebi ve alanın statü sorunu günümüzde devam etmektedir (Ekrem, 2019).

Sorun alanına sonradan dahil olan Çin, adeta birincil aktör gibi çatışmaya zaman zaman müdahil olmasına rağmen çatışmanın genel seyri içerisinde ikincil aktör konumundadır. Bu bakımdan Çin, Keşmir çatışmasında ikincil aktör durumunda bulunan ülkelerin başında gelmektedir. Ayrıca Çin, Asya-Pasifik bölgesinde ekonomik ve siyasal alanda kendisine en büyük rakip olarak Hindistan'ı görmektedir. Hindistan'ın ekonomik ve siyasal alanda dengelenmesi ve çevrilmesi için iki ülke arasında tarihi oldukça geçmişe dayanan mücadele alanları bulunmaktadır. Günümüzde başta sınır sorunları olmak üzere, Keşmir sorunu iki ülke arasında önemli bir rekabet alanı haline gelmiştir. Çin'in Pakistan ile geliştirdiği stratejik işbirliğine dayalı ilişkiler ve Keşmir çatışmasına müdahaleleri, gerek Asya bölgesinde gerekse küresel düzlemde Hindistan'ı dengelemeye yönelik pratiklerdir.

Çin'in dışında ABD ve Rusya'nın da bölge üzerinde etkileri olmakta ve çatışmaya ikincil aktör düzeyinde dahil olmaktadır. ABD, özellikle 1962'deki Çin-Hindistan savaşında Hindistan'a yardım ederek ve 11 Eylül saldırıları sonrasında Pakistan topraklarında bulunan militanlara doğrudan müdahalede bulunarak bölgeye yönelik politikalar geliştirmektedir. Rusya ise bölgede bulunan stratejik enerji kaynaklarına ulaşmak ve bölgede ABD karşısında hegemon güç olma ideali çerçevesinde bölgeye müdahaleleri olmaktadır. Bu bakımdan ABD'nin ve Rusya'nın konjonktür olarak Keşmir sorununda Pakistan ve Hindistan ile geliştirdiği ilişkiler değişiklik gösterse de temelde iki süper gücün hegemonya arayışları ve bölgesel çıkarları nedeniyle soruna ilgi duydukları görülmektedir. Çin, Rusya ve ABD müdahalelerine karşılık 1962'den sonra soruna tamamen müdahil olmuşlardır. Bu şekilde Çin, Pakistan ile sınır antlaşmaları imzalamış ve neredeyse kesintisiz bir şekilde Pakistan'ın nükleer programına ve savunma alanlarına desteklerini sürdürmüştür. Böylece Çin, Rusya ve ABD arasındaki güç mücadeleleri Hindistan ve Pakistan arasındaki bu bölgesel meseleyi küresel bir boyuta taşımıştır (Ataöv, 2014, s.326).

Keşmir çatışmasına ikincil aktör düzeyinde dahil olan küresel aktörlerin yanı sıra çok sayıda silahlı örgütlerden oluşan yerel aktörler de bulunmaktadır. Esasen bu örgütler heterojen olmayıp çok çeşitlilik göstermelerine rağmen örgütlerin iki ana yapıda birleştikleri görülmektedir. Bu yapılanmalardan ilki, Cammu Keşmir Kurtuluş Cephesi (CKKC) örgütüdür. CKKC örgütü, Keşmir'in seküler bir yapıda ve ayrı devlet hedefleri doğrultusunda kurulmuştur. Bu örgütlerden ayrı olarak radikal eksendeki diğer gruplar, Keşmir'in Pakistanla bütünleşik bir devlet olmasına dair idealleri bulunmaktadır. Bu radikal gruplardan en güçlüsü olan Hizbul Mücahidin Örgütü, Keşmir Cemaati İslami'nin silahlı yapılanması şeklindedir. Nitekim Hizbul Mücahidin Örgütü, 1989'da kurulmuş ve ana üs bölgesi Azad Keşmir'in başkenti olan Muzaffarabad kentinde bulunmaktadır (Çevik, 2013, s.97-111). Temelde bahsi geçen örgütler dışında faaliyet yürüten ve zamanla yok olan başka yapılar bulunmasına rağmen çalışmada soruna etkileri nedeniyle bu iki örgüte değinilmektedir. Keşmir sorununa dahil olan bu örgütlerin faaliyetleri nedeniyle sorunun daha karmaşık ve çok aktörlü olmasına neden olmaktadır.

Soruna üçüncül aktör düzeyinde ise Birleşmiş Milletler yer almaktadır. Nitekim BM, aldığı kararlarla (bu kararlara bir sonraki başlıkta değinilmektedir) dönem dönem meydana gelen savaşlarda taraflar arasında ateşkesin imzalanmasını ve sorunların çözümüne ilişkin barışçıl zeminde uygulaması için bazı kararlar aldığı görülmektedir. Nihayetinde bu kararlar, çatışmanın genişlemesi önünde caydırıcı etkiler yaptığı görülmektedir. Ancak BM, nerdeyse bütün çatışmalarda fikir beyan etmesine ve bazı kararlar almasına rağmen günümüze kadar gelen sorunun barışçıl bir zeminde çözülmesini sağlayamamıştır (Erdal, 2018s, s.90).

3.1.2. Sorunlar-Meseleler: Keşmir Çatışması

Çatışma çarkının sorunlar bölümünde ise çatışmaya neden olan konular, sebepler bu sebeplerin boyutlarının tarihsel serüveni incelenmektedir. Bu bakımdan Keşmir çatışması incelendiğinde, sorunun temelinde ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel, dinsel gibi pek çok nedenin olduğu görülmektedir. Bu başlıkta bu durumlar ortaya konulurken; Keşmir çatışması, Hindistan'ın ve Pakistan'ın bölgeye yönelik geliştirdiği politikalar belirlenerek sorun birincil, ikincil ve üçüncül aktörler bağlamında ele alınacaktır.

İsminin kısaltılmış şekliyle Cammu ve Keşmir bölgesi, sahip olduğu doğal güzellikleri nedeniyle Cennet Vadi olarak isimlendirilmektedir. Konumu itibariyle Asya'nın tam merkezinde yer alan Keşmir Bölgesi'nin Kuzeyinde Doğu Türkistan ve Afganistan; Batı ve Güneybatısında Pakistan devleti, Güneydoğusunda Hindistan bulunurken Kuzeydoğusunda ise Tibet yer almaktadır. Bu şekilde jeopolitik açıdan değerlendirildiğinde Keşmir, mevcut konumundan dolayı stratejik açıdan oldukça önemli bir bölgede bulunmaktadır (Nuhoğlu, 2003, s.1-2).

Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan problemlerin temelini Keşmir bölgesinin kontrolü sorunsalı oluşturmaktadır. Bu bakımdan Keşmir sorunu, iki devletin iç ve dış politikalarında neredeyse devamlı olarak en öncelikli konumda bulunmaktadır (Purtaş, 2007, s.5). Hindistan'ın ve Pakistan'ın iki ayrı devlet şeklinde İngiliz sömürgesinden bağımsızlığını elde ettikleri 1947'den bu yana Keşmir üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. Pakistan yöneticileri Keşmir'in Hindistan egemenliğine geçmesinin hukuki olmadığını savunmuşlardır. Ayrıca resmen ilan edilmemiş olsa dahi iki ülke arasındaki gerginlik 1947 yılının ekim ayında savaşa dönüşmüştür. Hindu ve Müslüman halklar arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle iki ülke arasında derin ayrılıklar meydana geldiği için (milliyetçiliğin yükselmesi sonucunda) çok geçmeden iki ülke arasında göçmen trafiği başlamıştır. Bu durumda Hindular ve Sihler Hindistan'a; Müslüman bazı halklar Pakistan'a göç etmişlerdir. Bu göçler sırasında iki halk arasında yaşanan çatışmalarda acı olaylar yaşanmıştır. Bu çatışmayla birlikte iki halkın kanlı bir şekilde ayrılmalarından dolayı çözülmeyi bekleyen tarihsel sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar nedeniyle yaşanan çatışmaların en temel nedenlerini kabaca sıralamak gerekirse: Keşmir bölgesinin geçmişteki hâkimiyet ve egemenliği hakkı ve güncel Keşmir sorunu, Hindistan tarafından Pencap (Beş Su) kaynakların ve nehirlerin Pakistan'a geçişte engellenmesi, bugünkü Pakistan hâkimiyetinde bulunan toprakların bütünlüğünün sağlanması şeklindedir (Karaağaçlı, 2011).

Bu sorun alanlarına ek olarak Hindistan, dünyada en fazla Müslüman nüfusu bünyesinde bulunduran devletlerarasında yer almaktadır. Bu nedenle Hindistan, Keşmir bölgesini bir nevi küçük bir Pakistan şeklinde görmekte adeta Keşmir'i ülkesel bütünlüğünün sağlayıcı unsuru olarak değerlendirmektedir. Nitekim Keşmir'in ayrı bir devlet olarak ortaya çıkması sonucunda ülkede bulunan diğer farklı etnik unsurların da zincirleme bir şekilde ülkeden kopabileceği endişesini taşımaktadır (Ganguly & Bajpai, 1994, s.44).

Tarih boyunca Keşmir'de pek çok silahlı örgüt çatışmalı bölgede yer almıştır. Büyük güçlerin özellikle ABD'nin bölgedeki örgütlere müdahaleleri 11 Eylül saldırılarından sonra yoğunluk kazanmıştır. 2001 yılında Ceyşi Muhammed ve Tayyibe Ordusu isimleriyle bilinen militanlar, Yeni Delhi'de Hint Parlamentosu'nun bazı vekillerinin toplantısını hedef alan kanlı bir saldırıda bulunmuştur. Hindistan, bu eylemlerin sorumlusu olarak gördüğü Pakistan'a çok sert tepkilerde bulunmuştur. Neticede uluslararası kurumların aktif çalışmaları sonucunda çatışma ortamı yumuşamıştır. ABD, bu saldırılardan sonra iki örgütü de terörist örgütler listesine dahil etmiştir (İnat vd., 2010).

Keşmir sorunu, küresel sistemde hala aktif çatışmaların görüldüğü çok aktörlü ve çok faktörlü temel çatışma alanlarından biridir. Bu bakımdan Keşmir bölgesi; Hindistan, Pakistan, ABD, Rusya Federasyonu, Çin; BM, AB, ŞİO ile

İİT gibi bölgesel ve küresel güçlerin ve örgütlerin devamlı dikkatini çekmektedir. Hindistan'ın ve Pakistan'ın temel rekabet alanı durumundaki Keşmir üzerinde bölgenin statüsü, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, stratejik konumu, etnik ve dini temelli paylaşım ve hâkimiyet mücadelesi verilmektedir. Dolayısıyla Keşmir sorunu etkileri, aktörleri ve yoğunluğu nedeniyle hem bölgesel hem de küresel bir mücadele alanı olması bakımından önemlidir (Oğuş, 2018, s.106-109).

Neticede Keşmir sorunu nedeniyle iki ülke arasında pek çok çatışma yaşanmışsa da etkileri ve önemi bakımından dört büyük savaş ön plana çıkmaktadır. Bu büyük savaşlar sırasıyla “1947, 1965, 1971 Hindistan-Pakistan savaşları ve 1999 Kargil Savaşları” şeklindedir (Lyon, 2008, s.1-277). Bu bakımdan Keşmir çatışmasını nedenleri ve sonuçları bakımından etkileyebilen bu dört büyük savaşta rol alan güçlerin birincil, ikincil ve üçüncül aktörlerin politikalarına değinilecektir.

3.1.2.1. Pakistan-Hindistan Savaşı 1947

1947'de çoğunluğu Müslüman olan Keşmir halkı, azınlık durumunda bulmasına rağmen Keşmir'in yönetimini elinde bulunduran Hindu hükümdarlarının baskılarından dolayı ayaklanmışlardır. Neticede ayaklanmayı bastıramayan Keşmir hükümdarı, Hindistan'dan yardım istemişlerdir. Keşmir yönetiminin talebinin Hindistan tarafından olumlu karşılanması ve bölgeye destek sağlanmasından sonra Pakistan, Keşmir Bölgesi'ni kontrolüne alabilmek amacıyla Hindistan ile mücadeleye girişmişlerdir (Jones, 2008, s.4-5).

Bu şekilde Hindistan ve Pakistan arasında 1947'de patlak veren savaş sonucunda iki ülke arasında anlaşma sağlanamamıştır. Pakistan, Keşmir'in Batı konumunda bulunan Azad Keşmir ile Kuzey bölümündeki Çin ile sınırı olan Gilgit-Baltistan iki özerk bölge statüsüne kavuşmuştur. Hindistan ise geçmişteki anlaşmalara dayanarak bölgenin doğusunu işgal etmiştir. Bu şekilde, bölgede bulunan farklı etnik unsurların bir kısmı Hindistan'a diğer kısmı da Pakistan'a bağlanmayı istemektedir. Buna rağmen bölgenin büyük bir kısmı uluslararası hukuktan doğan haklar çerçevesinde kendi kaderini tayin hakkının (self-determination) olması gerektiğini savunmaktadır. Bölge hâkimiyetine yönelik Pakistan'ın egemenlik amaçları Hindistan'ı; Hindistan'ın hegemonik politikaları Pakistan'ı tedirgin etmektedir (Özev, 2008, s.154).

3.1.2.2. Sınır Sorunundan Büyük Savaşa: Çin- Hindistan Savaşı 1962

Çin ve Hindistan arasındaki çok çeşitlilik gösteren sorunların en uzun süreli de sınır anlaşmazlıklarının neden olduğu çatışmalardır. İki ülke kurulduğundan beri dönem dönem çatışmışlardır. Ancak ilişkilerin geliştiği ve karşılıklı olarak iç işlerine karışmayacaklarını taahhüt ettiği dönemler de olmuştur. Öyle ki 1954'ten itibaren karşılıklı olarak birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygıyı ön plana çıkararak “Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi” antlaşması gereği pozitif ilişkiler geliştirmelerine rağmen iki ülke arasında sınır sorunları çözülememiştir (Saralioğlu, 2007, s.1174).

Yaşanan bu sınır sorunlarının devamında 1959'da Çin Tibet'i işgal etmiş ve Tibet hükümdarı da Hindistan'a kaçarak sığınma talebinde bulunmuştur. Çin, Tibet'ten Aksai Chin'e kadarki alanı işgal edip yeni bir yol yapmıştır. Çin'in bu bölgelerdeki ilerleyişi karşısında Hindistan'ın bölgeye asker sevk etmiş sürecin sonunda Çin ve Hindistan arasında 1962'de savaş yaşanmıştır. Çin, bu savaşı ezici bir şekilde kazanmış ve daha önce hak talep ettiği yerleri ele geçirmiştir. Çin'in bu işgali sonrasında ateşkes imzalanmış ve Çin'in Keşmir sorununa dahil olması uluslararası alanda büyük yankı uyandırmıştır. Neticede savaştan sonra Çin, Pakistan ile olumlu ilişkiler geliştirirken Hindistan da Rusya ile yakınlaşmaya başlamıştır (Pekcan, 2016, s.19-20).

Nitekim 1962'de patlak veren bu savaş esasen Hindistan ve Pakistan arasında yaşanmamışsa da sonuçları bakımından Keşmir sorununa önemli etkileri olmuştur. Nitekim Pakistan bu savaşta Hindistan'ın yenilgisini ve moralsizliğini fırsat bulup Keşmir'i ele geçirmek amacıyla harekete geçmiştir. Ayrıca Pakistan, daha önce kendi denetiminde bulunan bölgenin bir kısmını Çin'e bırakmıştır. Bu şekilde Çin'in de Keşmir sorununda etkili bir şekilde dahil olmasıyla çatışma daha karmaşık hale getirmiştir (Faruqui, 2001).

3.1.2.3. Pakistan- Hindistan Savaşı 1965

Önceki başlıkta değinilen 1962'de Hindistan ve Çin arasında yaşanan savaşta Hindistan kaybetmiştir. Hindistan'ın bu ağır yenilgisini fırsat gören Pakistan, yöneticilerinin de artık Keşmir'in alınabileceği inancıyla harekât düzenlemiştir. Bu şekilde haziran ayındaki harekât başta Keşmir sınırında küçük bir savaş halinde başladıysa da eylül ayına gelindiğinde neredeyse Pakistan ve Hindistan sınırlarının tümünü kapsayan çok büyük bir savaşa dönüşmüştür (Nyrop, 1984, s.51).

ABD, bu savaşta kendisine ait askeri teçhizatların taraflarca kullanıldığı gerekçesiyle Hindistan'a ve Pakistan'a yaptırımlarda bulunmuştur. Savaş sonucunda yapılan barış görüşmelerine Hindistan'ı ve Pakistan'ı temsilen Sovyetler Birliği katılmıştır. Nihayet, 1966'da taraflar arasında Taşkent Antlaşması imzalanarak Hindistan ve Pakistan antlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşmayla iki taraf önceki konumlarına çekilmişlerdir (Bali, 2006, s.62-63). Ancak bu geri çekilme daha sonra meydana gelen savaşları önleyememiştir.

3.1.2.4. Pakistan-Hindistan Savaşı 1971

1971’de Hindistan ile Pakistan arasında yaşanan savaşın da temel sebebi her ne kadar Keşmir bölgesi değilse de sonuçları itibariyle Keşmir açısından oldukça önemlidir. Nitekim başta sınırlı bir alanda patlak veren bu savaş, tarafların tüm sınırları yanı sıra Keşmir bölgesine kadar genişlemiştir. 1971 savaşı Batı Pakistan ve Doğu Pakistan yani günümüzdeki Bangladeş arasında patlak vermiştir. Bu durum Pakistan’ın iç savaşı haline gelmiş ve Doğu Pakistan toprak parçasında bulunan halk Hindistan’a sığındığı için Hindistan ve Pakistan arasında etkili bir sorun haline gelmiştir (Toker, 2017, s.97).

Bu şekilde mülteci krizinin tırmandırdığı Pakistan iç savaşı, süreç içerisinde farklı gerekçelerden dolayı Pakistan ile Hindistan arasında yaşanan bir savaşa dönüşmüştür. Bu savaşta SSCB ve Doğu Bloğu ülkeleri Hindistan’ı; ABD ve Çin ise Pakistan’ı desteklemiştir. Sonuç olarak iki devlet de savaşta çok ağır kayıplar vermelerine rağmen mevcut konumlarında herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. 1972’de imzalanan ateşkes antlaşmasıyla çatışma durmuş ve bugün dahi sınır kontrol hattı olarak kullanılan bir hat oluşturulmuştur (Fidan, 2010, s.2). Savaşın sonunda Doğu Pakistan sınırlarında bugünkü Bangladeş kurulmuştur.

3.1.2.5. Siyaçin (Şiaçen) Buzul Sorunu ve Kargil Savaşı 1999

Siyaçin Buzulu, insan yaşamına elverişsiz boş bırakılmış bir alan olmasına rağmen iki ülke arasında alana hakim olma mücadelesi yaşanmaktadır. Esasen sorunun temelinde bu bölgeye hakim olan tarafın diğer tarafa karşı üstünlük sağlayabileceği düşüncesi yatmaktadır. 1999’da Hindistan bu alana asker göndermiş Pakistan da misilleme olarak bölgeye askeri sevkiyat yapmıştır. Bu askeri yığınakların yanında bölgedeki olumsuz iklim ve doğa şartları nedeniyle iki ülke ordularında can kayıpları meydana gelmiştir (Khosla, 1999, s.188).

Kargil savaşı öncesi, Hindistan’ın bölgeye silahlı kuvvetlerini sevk etmesi Pakistan’ın da bölgenin önemli tepelerine asker yerleştirilmesi sonucu büyük bir operasyona dönüşmüştür. Hindistan’ın kara, hava ve deniz kuvvetlerini kullanmasıyla Pakistan’ı çevrelemiş ve Hindistan askeri noktaları Pakistan’dan almıştır. Pakistan bazı noktalardan çekildikten sonra Hindistan savaşta zaferini ilan etmiştir. Ancak sorunların çözümü noktasında savaşın herhangi bir olumlu etkisi olmamıştır (Toker, 2017, s.101-102).

Siyaçin buzul krizi sonrası gergin durumda bulunan Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkiler Kargil kriziyle savaşa dönüşmüştür. Kriz öncesinde Hindistan, Pakistan’ın Keşmir’deki militanları desteklediğini ve onları yönlendirdiğini iddia etmiştir. Bu iddialara karşılık Pakistan, bölgede bulunan militanlara sadece siyasi anlamda yardımda bulunduğunu belirtmiştir. Ancak Hindistan, öldürdüğü militanlar üzerindeki belgelere dayanarak Pakistan ordusunun kimlik kartı verme ve militanlara maaş bağlama gibi destek faaliyetlerini ortaya koymuştur. Bu şekilde Kargil krizi, Pakistan’ın uluslararası düzeyde imajının bozulmasına neden olduğu gibi ABD’nin Hindistan ile olumlu ilişkiler kurmasını da sağlamıştır (Ataöv, 2014, s.227-234).

Bu bağlamda Kargil savaşı, sonuçları itibariyle diğer savaşlardan oldukça farklıdır ve önemlidir. Nitekim bu savaşın önemli kılan nedenlerden ilki, iki ülkenin de nükleer silahlara sahip devletler şeklinde uluslararası sistemde var olmaları neticesinde gerçekleşen ilk kriz olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci önemli bir neden, Güney Asya genelinde tartışmalı bir alanın ilk kez devletler tarafından işgal edilmesidir. Üçüncü önemli neden ise Hindistan ve Pakistan arasında gerçekleşen en uzun, en kanlı savaş niteliğini taşımaktadır. Bu kriz, ABD’nin³ çabaları neticesinde son bulmuştur (Sidhu, 2000, s.190).

3.1.3. Şartlar-Yapılar

Mason ve Rychard’ın geliştirdiği çatışma çarkı sistematığına göre, bu bölümde çatışmanın dışında kalan ve çatışmayı etkileyen durumlara değinilmektedir. Ancak makalenin genelinde Keşmir çatışma alanının dışında kalan ABD’nin, Rusya’nın ve Çin’in alana yönelik dönemsel politikalarına, 1962 Çin-Hindistan savaşına, 1971 Pakistan-Hindistan savaşına, 1999 Siyaçin Buzul Sorunu ve Kargil savaşı gibi sonuçları itibariyle Keşmir çatışmasını etkileyebilen durumlara değinildiği için bu unsurlara şartlar-yapılar başlığında tekrar değinilmeyecektir.

3.1.4. Seçenekler-Stratejiler: BM Barış Müzakereleri

Çarkın bu diliminde sorunun çözülmesine dair seçenekler incelenmektedir. Tarihsel bakımdan sorunun çözümüne yönelik yapılan müzakereler, üçüncül aktörlerin müdahaleleri ve bu aktörlerin soruna çözüm önerileri getirilmektedir. Bu bakımdan çalışmanın seçenekler bölümünde BM barış müzakereleri/kararları, Hindistan ve Pakistan’ın dış politika yaklaşımları ve pratikleri çerçevesinde çatışmanın çözülebileceğine yönelik seçenekler ele alınacaktır.

Keşmir sorunu nedeniyle Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan çatışmaların genelinde ABD’nin, Rusya’nın ve BM’nin çabalarıyla çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Yine de üçüncül aktörlerin çabaları yetersiz kalmış ve çatışma günümüze kadar devam etmiştir. Bu bakımdan üçüncül aktörler dışında Hindistan’ın ve Pakistan’ın karşılıklı iyi niyet

³ Kargil krizi sürecinde ABD, ilk kez doğrudan Hindistan’ı desteklemiştir. Bu destek ile beraber Keşmir sorununun bir tek Hindistan ve Pakistan meselesi olduğuna dair klasik ve yaygın görüşleri büyük oranda değiştirmiştir. Detaylı bilgi için bkz: (Tellis & Medby, 2001, s.21-23).

beyanıyla işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirmeleri neticesinde ekonomik ve siyasal alandaki yoğun işbirliğinin iki ülke arasındaki sorunların çözülmesine katkı sağlayarak Keşmir çatışmasının bu temelde çözülebileceği vurgulanabilir.

Birleşmiş Milletler, Soğuk Savaş süresince Keşmir sorunu hakkında almış olduğu plebisit (halk oylaması) niteliğindeki kararların uygulanması Hindistan ve SSCB tarafından engellenmiştir. BM'nin Keşmir çatışmasının çözümüne ilişkin yoğun çabalarına rağmen Hindistan, Keşmir bölgesi üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmeye çalışmaktadır. Çatışma sürecine Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu (BMGK) kararları çerçevesinde bakıldığında hem Sosyalist hem de Bağlantısız devletlerin Hindistan'a yönelik yaptırım kararlarının uygulanmasına ve bu kararların BMGK'ya intikal etmesine izin vermedikleri görülmektedir. Bu kararlarda Hindistan'ın çifte standartlı bir uygulamaya gittiği de görülmektedir. Nitekim Hindistan, üçüncü dünya ülkeleriyle ilgili egemenlik ve bağımsızlık haklarının uygulanması söz konusu olduğunda BM organlarında aktif olarak yer alırken kendi çıkarlarına aykırı bir durum olduğunda benzer duyarlılığı sergilememektedir (Hasgüler & Uludağ, 2005,s.130).

Bu bakımdan BMGK'nin Keşmir sorununa dair aldığı önemli kararlar şu şekildedir: Güvenlik Konseyi tarafından alınan 17 Ocak 1948 Tarihli (38) karar çerçevesinde; 1947'den beri meydana gelen olaylar BM'e intikal edilmiş ve BMGK tarafından alınan karar çerçevesinde; Hindistan'ın ve Pakistan'ın çatışma çözümü noktasında gerekli adımlar atmalarını, çatışma durumunu kötüleştirecek herhangi bir girişimde bulunmayacaklarına dair beyanlar alınmıştır (UN Security Council, 1948).

Benzer şekilde yine BMGK'nin almış olduğu 20 Ocak 1948 Tarihli (39) Sayılı Kararı ile daha önceki kararlarının çatışmayı sonlandırmalarından dolayı iki devletin aralarındaki soruna ilişkin ikinci bir karar daha alınmıştır. BMGK, bu karar çerçevesinde uluslararası alanda barış ve güvenliğin sağlanması ve istikrarın bozulmasına yönelik her türlü eylemin/uyuşmazlığın uluslararası barışı tehdit eden nitelikte değerlendirecek, iki ülkenin çatışmalı ilişkilerinin de bu kapsamda araştırılmasının aciliyetine önem verilecektir (UN Security Council,1948).

Bu kararlara ek olarak BMGK tarafından alınan 47 sayılı kararda ise (21 Nisan 1948) 20 Ocak 1948 tarihli kararına tekrardan atıfta bulunmaktadır. BM, bu kararlarda uluslararası kurumlar nezdinde barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik karşılıklı güven artırıcı eylemlerin gerçekleştirilmesinin önemine değinilerek taraflar arasındaki sorunların çözülmesine yönelik karşılıklı birtakım adımlar atılması kararlaştırılmıştır. Buna göre, silahlı çatışmaların durdurulması, ateşkesin sağlanması ve Cammu-Keşmir eyaletinde referandumun güvenilir bir şekilde yapılması için Hindistan'ın ve Pakistan'ın yardımında bulunmasını tavsiye etmektedir (UN Security Council,1948).

Makalenin önceki bölümlerinde vurgulandığı gibi Hindistan ve Pakistan arasında Simla Antlaşması ve Lahor Deklarasyonu gibi önemli adımlar atılmıştır. Neticede taraflar arasındaki çatışmaların son bulmasına ve sorunların çözülmesine ilişkin bu adımlara 2004'teki ortak deklarasyon da eklenmiştir. Bu deklarasyona göre, Pakistan yönetiminin sınırları dışındaki terörist yapılanmalara karşı etkin mücadelede bulunacağı buna karşılık Hindistan'ın da aralarındaki anlaşmazlığı diyalog yoluyla çözeceğine dair girişimlerde bulunacağı kaydedilmiştir (UN Security Council,1948). Bu bakımdan BM kararlarına rağmen günümüzde Keşmir sorunu çözülemediği gibi taraflar arasındaki gergin ilişkilerin dönem dönem çatışmalara dönüştüğü görülmektedir.

3.1.5. Önlemler: Keşmir Çatışmasının Çözümü ve Barışın İnşası

Çatışma çarkının bu bölümünde çatışmanın çözülmesine yönelik taraflar arasında kalıcı barışın sağlanması için yapılması gerekenler sıralanmaktadır. Keşmir sorununun çözülmesine dair alınabilecek bazı önlemler: Öncelikle Keşmir sorununda pek çok aktörün çıkarları ve eylemleri kesiştiği için çatışmanın çözülemeyeceğine dair karamsar bir durum hâkimdir. Bu olumsuz duruma rağmen, sorunun asıl tarafları ve yürütücüleri olarak Hindistan'ın ve Pakistan'ın hem kamuoyunu hem de dış politika yapımcılarını bölgede kalıcı barışın tesisi için seferber etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda sorunun barışa evrilmesi için iki devletin de kamu diplomasisi faaliyetlerini yürütülmesi gerekmektedir. Bu bakımdan iki ülke arasında atılabilecek her türlü olumlu adımın iki ülkenin de yararına olacağına inanmaları gerekmektedir. Bu anlayışla Pakistan'ın sert güç kullanma politikalarından vazgeçmesi, dış politikasında diplomasi dilinin hâkim olması durumunda Hindistan'ın soruna barışçıl bir düzlemde yaklaşmasına olanak sağlayabilir.

Hindistan'ın, Mahatma Gandhi pratiklerine odaklanarak şiddetsizlik felsefesi temelinde barışı inşa etme iradesi ortaya koyması çatışmayı barışçıl bir zemine çekecektir. Bu bakımdan, Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan sorunların Gandhi politikaları referans alınarak çözülmeye çalışılması gerekmekte ve bu anlamdaki politikaların üretilmesi bölge barışı açısından önem arz etmektedir. Nitekim Gandhi, geleneksel şekillerde uygulanan politikaların aksine Hindistan iç savaşı boyunca sergilediği pratiklerle hedeflerin ve amaçların politik araçları yasal kıldığı düşüncesini benimsediği görülmektedir. Bu anlamda Gandhi, başvurulan araçların da en az hedefler kadar mühim olduğunu savunmaktadır. Bu bakımdan Gandhi'e göre, faaliyetlerde bulunan Satyagrahi⁴ her durumda inancını korursa sonunda hedefine ulaşacaktır. Nihayetinde Satyagrahi, yürüteceği faaliyetlerinde rakibine karşı gülümsemeyi asla kaybetmemeli, gerektiğinde hedefleri

⁴ Satyagrah kavramını Gandhi girişimleriyle oluşturulan "Indian Opinion" adlı gazetenin düzenlediği yarışmada sivil itaatsizlik fikirlerinin Hintçe adla nitelendirilmesi sonucu kavramsallaşan bir ifadedir. Nitekim bu yarışmayı Gandhi'nin yeğeni olan Maganlal "Satyagraha" tabiriyle kazanmıştır. Ayrıca Satyagrah kavramına ilişkin detaylı bilgi için bkz: (Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, 1986, s.683).

için kendinden ödün verebilmelidir. Kendisine kötülük yapan ve şiddet uygulayan kişinin bu eylemi yapmaktan vazgeçinceye dek rakibine merhametle karşılık vererek her ne olursa olsun onunla iletişimi koparmamalıdır. Bu yaklaşıma ek olarak Satyagrahi, rakibi yardıma muhtaç olduğunda da onun yardımına ilk koşan kişi olmalıdır (Tinker, 1971, s.775-788).

Nitekim Gandhi, ülkesinde bulunan Müslümanlarla Hindular arasında yaşanan savaşları bitirmek ve ülkenin bölünmesini engellemek amacıyla doğrudan eylemlerde bulunmuştur. Gandhi kişiliğinden bağımsız olarak (karşı durmasına rağmen) Hindu milliyetçileriyle Müslümanlar arasındaki savaşlar sonucunda Hindistan'ın parçalanarak Müslümanların Pakistan adıyla yeni bir devlet kurmasına neden olmuştur. Bu süre zarfında iki ülkede bulunan vatandaşların nüfus mübadelesi şeklindeki göç hareketleri her iki tarafın da ciddi insan kayıpları yaşamasına neden olmuştur. Gandhi, bu katliamları ancak ölüm oruçlarıyla sonlandırabilmiştir (Anıl, 2013, s.126-161).

Bu bakımdan Gandhi'nin bireyin dua ile etkileşimini belirleyen politik mücadelesinin en önemli adımını "şiddetsizlik felsefesi" meydana getirmektedir. Bu felsefe, Gandhi'nin dünya görüşünü ve eylemsel pratiklerinin temel yapısını oluşturmaktadır. Sanskritçe dilinde "Ahimsa" kavramıyla açıklanan şiddetsizlik, "himsa" sözcüğünden önce "a" eki getirilerek "şiddetsizlik, şiddetten yoksun" anlamlarını katmıştır. Bu bakımdan Gandhi'nin şiddet içermeyen felsefesinin oluşumuna kendisinin de mensubu olduğu dinin öğretileri, beslenme rejimi olarak vejetaryen tercihi ek olarak Brahmanlar⁵ arasında önemli bir yer tutan Ahimsa felsefesinin etkileri kaynaklık etmiştir. Bu şekilde Gandhi, Ahimsayı şiddet içermediği ve şiddeti reddettiği için "merhamet ve sevgi" biçiminde telaffuz etmiştir. Şiddet içermeyen eylemleri bireyin zihninde yer edinmek amacıyla Ahimsa tanımlamasını kullanmaktadır. Bu bakımdan Gandhi'nin şiddetsizlik felsefesi, özünde insanı alçaltıcı bütün eylemlerden kaçmasını ve iyi insan şeklinde kalmasını sağlamaktadır. Ortaya çıkan bu durum Gandhi açısından adaletli bir düzenin sağlanması, birey için bağımsızlık ve şan elde etme amaçlarıyla bağdaşmaktadır. Bu şekliyle insanın doğaya ve insanlara zararı dokunmayarak eylemlerinde kötülük olmayacak biçimde kendini arındırmış bir ruhu barındırması yoluyla bireye itibar sağlayacaktır. Ruhun bu şekliyle arınması ve insan nefsinin eğitilmesi, bireyin kendi ruhunu terbiye etmesi nihayetinde şiddeti reddetmesinin özümsemesiyle bağlantılıdır. Bu bakımdan Gandhi'ye göre, insan ruhunu yüceltmek şartıyla bağımsızlığa ulaşılabilir. Dolayısıyla Ahimsa kavramı, Gandhi için sıradan bir felsefe veya yasa olmaktan ziyade onun için hayat felsefesi, yaşam şeklini meydana getirmektedir (Çağdaş, 1969, s.69-71).

Bu pratik ve anlayış çerçevesinde Gandhi, eylemler şiddet durumlarına dönüştüğü zaman protestolarını hemen bitirerek; uygulamanın yanlış olduğunu düşünerek ruhunu arınma oruçlarıyla terbiye etmiştir. Bu şekilde Hindistan'ın bağımsızlığını sağlamak amacıyla faaliyetlerde bulunan Gandhi; kendisine inanan halkın da şiddetsizliğe inanmalarını, şiddetin onlara hiçbir yarar getirmeyeceğini aşlamak amacıyla bir nevi dünyevi hazların tesirinden kurtulmaları amacıyla eylemlerde bulunmuştur (Deliege, 2015, s.37-38).

Bu bağlamda Hindistan'ın Keşmir sorununa yaklaşımı Bağılantısızlık (Tarafsızlık) ilkeleri temelinde olursa, Keşmir'de yaşayan halkların kendi kendini yönetebilme iradesi ortaya çıkabilecektir. Hindistan, Gandhi'den miras kalan şiddetsizlik politikalarına, düşmana karşı barışçıl yaklaşımlar temelinde farklı etnisitelerin zenginliğine; birlikte yaşam pratiklerine uyduğu takdirde sorunun çözümü kolaylaşacaktır. Bu şekilde Hindistan'ın, Pakistan'a yönelik güncel dış politikasında barışçıl bir zeminde karşılıklı ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik sergileyeceği pratikler; Pakistan'ın da Keşmir sorununa ve Hindistan'a yönelik düşmanlık politikalarından dönebileceği vurgulanabilir.

Ayrıca devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları çözme yollarından biri olan görüşmeler yoluyla aktörlerin çıkarları gözetilerek aralarındaki sorunların çözülmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu şekilde karşılıklı çıkara dayalı yürütülen görüşmelerin temel amacı, bir tarafın görüşmelerden kazançlı çıkarken diğer tarafın da kaybetmesini önlemektir. Yine taraflar arasında yürütülen bu görüşmelerde sadece kendi çıkarlarına odaklanan ve müzakerelerden maksimum kazanç elde etmek isteyen yöneticiler yerine, sorunların çözüme kavuşması noktasında karşı tarafın da fikirlerine ve değerlerine önem veren bir yaklaşımla sorunun barışla sonuçlanması hedeflemektedir. Nitekim Roger Fisher, William Ury ve Bruce Patton (1981) "Evet'e Ulaşmak" adlı kitabında vurguladığı şekliyle görüşmelere konu olan unsurların şunlar olduğunu belirtmektedir:

- **İnsanları sorunlardan ayırın:** Bu öncülde insanları birbirine saldırmak yerine aralarındaki problemlere saldırmaları gerekmektedir. Böylece sorunun çözüme iradesi ortaya çıkacaktır.
- **Tarafların pozisyonlarına değil de çıkarlarına odaklanın:** Bu durumda sorunun taraflarının pozisyonları aslında onların ne istedikleri ile ilgilidir. Nitekim karşılıklı çıkarlar üzerine tarafların yürüttüğü tartışmaların karşılıklı ya da tamamlayıcı durumları ortaya çıkarmaları beklenen bir durumdur.
- **Karşılıklı kazançların meydana gelmesi için seçeneklerin belirlenmesi:** Nihayetinde varılacak mutabakat için olabildiğince fazla seçenek yaratmaları gerekmektedir. Bu şekilde çatışma durumu ortadan kalkmasıyla tarafların oluşan bu barış ortamından kazançlı çıkacağına ikna edilmeleri gerekmektedir.

⁵ Nitekim Brahma, Hindistan'ın vedanta felsefe anlayışında geçen ve yeryüzünde bulunan tüm varlıkları kapsayacak Tanrıçadır. Bu şekliyle Brahmanizm, kast sistemindeki ayrılığa dayalı bir Hint dinidir. Detaylı bilgi için: (Meriç, 2004).

- **Tarafları hedef belirledikleri kriterler üzerinde ısrar:** Bu durumda sorunun taraflarının belirli anlaşmalara varabilmeleri için kullanılacak makul hedeflerin belirlenmesidir. Aktörlerin bu amaçlara ulaşmaya kadar hedefler üzerinde ısrarcı olmaları gerekir.
- **Mutabık kalınan anlaşmanın olabileceği en iyi alternatif olduğunu bilmek:** Bu durumda yapılan görüşmeler neticesinde kaydedilecek ilerlemeler gelecekte daha iyisine ulaşmak içindir. Nitekim taraflar sonuçların bilincinde olmayıp yapılan görüşmeler başarısızlıkla neticelenmişse tarafların kabul etmekle ulaşabilecekleri bir mutabakata varma riski sürmektedir (Fisher, Ury ve Patton, 1981).

Ayrıca Hindistan, Pakistan'ın İslam kimliği temellinde kurulmasını düşman şeklinde tanımlamayı bırakmalı ve sert politikaları uygulamaktan vazgeçmesi gerekmektedir. Nitekim Hindistan'ın Ortadoğu'daki Müslüman devletlerle geliştirdiği ve karşılıklı çıkarları esas alan işbirliklerin Pakistan'a da uygulanması durumunda Keşmir çatışmasının dönüştürülmesinde önemli bir rol oynayacağı öngörülebilir. Bu pratiklere ek olarak Hintli yöneticilerin Müslümanlarca çevrelendiği psikolojisinden kurtulması ve ekonomik işbirliği temelli İran, Irak, Mısır, Suudi Arabistan devletleriyle geliştirdiği ilişkilerin Hindistan-Pakistan ilişkilerinde de uygulaması durumunda Güney Asya'da siyasal anlamda istikrarın ve barışın sağlanacağına inanmaları gerekmektedir (Armağan, 2013). Bu şekilde Keşmir sorunun çözülmesinin en temel yollarından biri, Hindistan ve Pakistan devletlerinin sorunu kendi aralarında çözmeye dair güçlü iradelerinin oluşması, karşılıklı iyi niyet ve güven temelli adımların atılması gerekmektedir. Bu pratikler neticesinde Keşmir sorunu, barışçıl zeminde şiddetsiz çözülebilmeye dair güçlü inançlarının oluşması önemlidir.

Bu bakımdan Hindistan'ın ve Pakistan'ın Keşmir çatışmasının çözülmesi durumunda, iki ülke ilişkilerinin işbirliğine evrilebileceğine, neticede hem bölgesel hem de küresel sistemde olumlu bir takım etkilerinin olabileceğine ikna edilmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan ahimsa felsefesi, barışçıl ve işbirliğine dayalı dış politikayla sorunun karşılıklı çıkar temelli çözümün olması durumunda küredeki başka çatışma alanlarına da örnek nitelikler taşıyacağı vurgulanmalıdır. Nihayet Keşmir'in haklar çerçevesinde ve adil bir şekilde paylaşımı esas alınmalı, yerel halkın iradesine başvurulmalı ve kaynaklar verimli kullanılmalıdır. Ancak bu şekilde iki devletin de karşılıklı olarak fayda göreceği unutulmamalıdır. Bu pratikler neticesinde oluşabilecek güven ortamında karşılıklı ilişkilerin gelişmesi sağlanabilir, ekonomik yatırımlar ve işbirliğine yönelik pratikler görülebilecektir. Bu bakımdan iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesine ve ekonomik istikrarın yanında politik istikrarın da sağlanabileceği öngörülebilir. Keşmir sorununun bu şekilde çözülmesi, yaklaşık yetmiş altı yıldır savaş ekonomilerine sarf edilen kaynak israfının önüne geçilebileceği gibi; halklar arasında meydana gelen kopukluğun, travmaların ve acıların önüne de geçilmesine olanak sağlayacaktır.

Sonuç

Keşmir sorunu, Hindistan ve Pakistan devletlerinin bağımsızlıklarını elde etmesinden itibaren iki devlet arasındaki en temel çatışma alanıdır. Bu bakımdan Keşmir sorunu, sadece toprak paylaşımı sorunu olmayıp, siyasal, sosyal, ekonomik ve jeopolitik gibi pek çok açıdan tarafların bölgeye hâkim olma mücadelesini barındırmaktadır. Keşmir sorunu, çatışma çarkı modeli temeline incelendiğinde, birincil aktörlerin Hindistan ve Pakistan; ikincil aktörlerin ABD, Rusya, Çin ve bölgede bulunan silahlı örgütlerden Cammu Keşmir Kurtuluş Cephesi (CKKC) ile Hizbul Mücahidin Örgütü olduğu görülecektir. Sorunun üçüncül aktörü de Birleşmiş Milletler (BM)'dir. Sorun bu şekilde düşünüldüğünde çok karmaşık bir duruma evrildiği görülmektedir. Çatışmanın temel meseleleri üzerinden bakıldığında, Hindistan'ın ve Pakistan'ın silahlanma yarışları, ekonomik, siyasal, kültürel farklılıklar ve bölgesel idealler vb. iki ülkenin soruna değişik açılardan yaklaştığı görülmektedir. Birincil aktörler olarak, Hindistan'ın ve Pakistan'ın bölgesel düzeydeki rekabete dayalı politikaları yanında ikincil aktörler düzeyinde ABD'in, Rusya'nın ve Çin'in soruna yaklaşımlarının konjonktürel ve çıkar temelli olması; bölgede bulunan örgütlerin varlığı ve faaliyetleri büyük güçlerin Keşmir sorununa müdahaleci bir şekilde yaklaşmasına neden olmaktadır.

Çatışma dinamiklerine bakıldığında, çok uzun süreli ve çetrefilli yapının yanında tarafların birbirlerine yönelik algılarında negatiflik hâkim olduğunu, iletişimin sürdürülmediği görülmektedir. Bu noktada Hindistan ve Pakistan, Keşmir sorunun çözümüne karşılıklı çıkar temelli yaklaşımları iki ülkenin de yararına olacağı vurgulanmalıdır. Çatışma geliştiği şartlara göre değerlendirildiğinde, Keşmir bölgesinin zengin kaynakları barındırması, stratejik konumu nedeniyle aktörlerin bu kaynakları ele geçirme stratejileri uyguladığı görülmektedir. Çatışma bu minvalde değerlendirildiğinde, aktörlerin birbirleriyle olan rekabetleri sorunun çok boyutlu olmasına ve çatışma çözümünün zorlaştırılmasına neden olmaktadır. Çatışma çarkının seçenekler/stratejiler bölümüne bakıldığında, BM öncülüğünde tarafların ateşkes anlaşmaları imzaladığı ancak bu anlaşmalara uyulmadığı görülmektedir. Bundan dolayı sorunun çözümünün kalıcı olmadığı ve barışın sağlanamadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, ülkelerin kamuoylarında oluşturacağı barış dilinin dış politikalarına yansımaları; karşılıklı diyalog ve işbirliği temelli ilişkilerin geliştirilmesi neticesinde aktörlerin karşılıklı çıkar temelli soruna yaklaşılmasının sorunu kalıcı bir şekilde çözülmesini sağlayabileceği vurgulanmalıdır. Nihayetinde Hindistan'ın ve Pakistan'ın geliştireceği olumlu ilişkilerin ve sürdürülebilir iletişimin sağlayacağı olanakların iki ülke ilişkilerinde ve bölgesel düzlemde barış ve istikrarı

tesis edeceği vurgulanmalıdır. Sorun bu temelde birincil aktörlerin kendi iradeleriyle çözülebilirse dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan pek çok ihtilafın çözülmesi için önemli bir örnek olabilme potansiyelini de taşımaktadır.

Etik Beyan ve Açıklamalar

1. Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur

2. Yazar Katkı Oranı Beyanı

Yazarın çalışmaya katkısı %100'dür

3. Etik Kurul Bilgileri Beyanı

Tarafımca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akyeşilmen, N. (Ed.). (2014). *Barıştı konuşmak: Teori ve pratikte çatışma yönetimi*. (2.b.), ODTÜ yayıncılık: Ankara.
- Anıl, Y. Ş. (2013). *Mahatma Gandhi*. Kastaş yayınevi: İstanbul
- Arı, T. (2013). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika*. MKM yayıncılık: Bursa.
- Armağan, İ. (2013). Hindistan'ın ortadoğu politikası. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), s.220-241. <http://sbe.cbu.edu.tr/2013-2/17ermagan.pdf>
- Ataöv, T. (2014). *Hindistan ve komşuları: Öykü, terör, barış*. Türk Tarih Kurumu: Ankara.
- Axt, H. Z., Milososki, A. & Schwarz, O. (2006). Conflict: A literature review. *Essen: Institute for political science*, http://www.europeanization.de/downloads/conflict_review_fin.pdf
- Bağcı, H. (2013). *Önsöz yerine çatışma analizi*. Akyeşilmen, N. (Ed.), Barıştı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi (s.4-5) içinde. ODTÜ yayıncılık: Ankara.
- Bali, E. (2006). *Hindistan ve Pakistan'ın dış politika tercihlerinin soğuk savaş ve soğuk savaş sonrasında yansımaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- BM Şartı, (Madde 1), <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/uluslararasi-antlasmalar/birlesmis-milletler-andlasmasi-2>
- Cambridge Dictionary, Conflict, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/conflict>
- Cooper, H. T. (2003). What is conflict? *Journal of Police Crisis Negotiations*, 3(1), s.85-100. <https://www.scribd.com/document/408136945/What-is-Conflict>
- Çağdaş Liderler Ansiklopedisi. (1986). *Mohandas Karamchad Gandhi*. İletişim yayınları: İstanbul.
- Çevik, S. (Mayıs 2013). Pakistan siyasetini anlama kılavuzu. *SETA Pakistan Raporu*, 23(1), s. 39-87. https://file.setav.org/Files/Pdf/20130521114911_pakistan-web.pdf
- Delhege, R. (2015). *Gandhi*. (I. Ergüden, Çev.), Dost kitapevi: İstanbul.
- Dixit, J.N. (2003). *India's foreign policy: 1947–2000*. Picus books: New Delhi.
- Ekrem, E.(2019). Keşmir statüsü tartışması ve Çin. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/kesmir-statusu-tartismasi-ve-cin-analizi-11849>
- Erdal, S. (2018). Çözümüzlüğün adı: Birleşmiş Milletler'e rağmen Keşmir. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 38(1), s. 85-106. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iumhmohb/issue/39036/457621>
- Faruqui, A.(2001). Failure in command lessons from Pakistan's India wars 1947-1999. *Defense Analysis*, 17(1), s. 31-40. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07430170120041785>
- Fidan, G. (2010). Çin ordusu Keşmir'de. *Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*. <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/asya-pasifik-arastirmalari-merkezi/cin-ordusu-kesmirde>
- Fisher, R., Ury, W., & Patton, B. (1981). *Getting to yes: Negotiating agreement without giving in*. Houghton miffling: Boston.

- Ganguly, S., & Bajpai, K. (1994). India and the crisis in Kashmir. *Asian Survey*, 34(5), s. 401-416. https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/25944/Ganguly_India%20and%20the%20Crisis%20in%20Kashmir.pdf?sequence=1
- Griffin, R., & Moorhead, G. (2009). *Organizational behavior: Managing people and organizations* (9. Edt.), South western: USA.
- Hasgüler, M., & Uludağ, M. B. (2005). *Devletlerarası ve hükümetler-dışı uluslararası örgütler*. (2.b.), Nobel yayın dağıtım: İstanbul.
- İnat, K., Duran, B., & Ataman, M. (2010). *Dünya çatışma bölgeleri*. Nobel yayın dağıtım: Ankara.
- Jeong, H.(2008). *Understanding conflict and conflict analysis*. (1.b.), SAGE publication: London.
- Jones, S. (2008). India, Pakistan, and counter in surgency operations in Jammu and Kashmir. *Small Wars & Insurgencies*, s. 1-22. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09592310801905736>
- Karaağaçlı, A. (2011). Pakistan-Hindistan ilişkileri ve Keşmir meselesi. *Bilgesam*, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1807:-pakistan-hindistan-likileri-ve-kemir-meselesi&catid=177:analizler-hindistan
- Karip, E. (2003). *Çatışma yönetimi*. (3.b.), Pegem yayıncılık: Ankara.
- Khosa, R. S. (1999). The siachen glacier dispute: Imbroglia on the roof of the world. *Contemporar South Asia*, s.187-209. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09584939908719864>
- Kriesberg, L. (2007). *The conflict resolution field: Origins, growth, and differentiation*. William, I. Z. (Ed.), *Peacemaking in International Conflict: Methods and Techniques*. Revised Edition (s.25-60) içinde. United States Institute of Peace: Washington.
- Leonhardt, M. (2001). Conflict analysis for project planning and management. *Eschborn*. <http://www.gtz.de/de/dokumente/en-conflictanalysis.pdf>
- Licklider, R.(2008). Ethical advice: Conflict management vs. human rights in ending civil wars. *Journal of Human Rights*, 7(4), s.376-387. DOI:10.1080/14754830802476886
- Lyon, P.(2008). Conflict between India and Pakistan: An Encyclopedia. *ABC-CLIO*, s.1-277. https://central.bac-lac.gc.ca/.item?id=TC-OKQ-8103&op=pdf&app=Library&oclc_number=1033208902
- Mason,S.,&Rychar, S. (2005). Conflict analysis tools, Swiss agency for development and cooperation. Conflict Prevention and Transformation Division, December 2005, https://css.ethz.ch/en/publications/mediation-reports/mediation-and-conflict-transformation-publications/details.html?id=/c/o/n/f/conflict_analysis_tools_
- Meriç, C. (2004). *Bir dünyanın eşiğinde*. İletişim yayımları: İstanbul.
- Miller, C. E. (2005). *A glossary of terms and concepts in peace and conflict studies*. Addis Ababa: University for Peace. <http://maryking.info/wp-content/glossaryv2.pdf>
- Nuhoğlu, G. (2003). *Gazneliler'in Keşmir seferleri*. (H. Toker, der.), Keşmir dünyası tarih ve tabiat yayımları: İstanbul.
- Nyrop, R. (1984). *Pakistan-a country study* (5. ed.), Department of the army: Washington DC.
- Oğuş, N. (2018). *Karşılıklı bağımlılık ekseninde soğuk savaş sonrası Çin-Hindistan ilişkileri*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Özev, M. H. (2008). Küresel ve bölgesel güçlükler karşısında Pakistan'ın demokratikleşme çabaları. *Güvenlik Stratejileri*, s. 147-176. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrj/issue/7527/99167>
- Pekcan, C. (2016). Güney Çin denizi sorunu çerçevesinde Çin-Hindistan ilişkileri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, s.19- 32. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usb/issue/34004/376186>
- Purtaş, F. (2007). *Asya'da yeni büyük oyun bağlamında Hindistan'ın Orta Asya politikası*. (2.b.), Kafkasya-Orta Asya çalışmaları: Ankara.
- Sarılioğlu, İ. (2007). Hindistan Çin ilişkileri bugün ve yarını. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, s. 1171-1180. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=572766&materialType=KT&query=Yap%C4%B1c%C4%B1%2C+Utku>
- Sidhu, W. S. (2000). In the shadow of Kargil: Keeping peace in nuclear South Asia. *International Peacekeeping*, 7(4), s. 189-206. DOI: 10.1080/13533310008413870

Tellis, Ashley J., C. Christine F., & Jamison, Jo M. (2001). *Limited conflicts under the nuclear umbrella-Indian and Pakistani lessons from the Kargil crisis*. RAND Corporation: United States.

Tinker, J. M. (1971). The political power of non-violent resistance: The Gandhian technique. *The Western Political Quarterly*, 24(4), s.775-788.

Toker, H. (2017). *Sebepleri ve sonuçları ile Keşmir meselesini kavramak*. Demavend Yayınları: İstanbul.

Türk Dil Kurumu. (2021). Çatışma. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=70892

UN Security Council. S/RES/39(1948). Adopted by the security council at its 230th meeting on 20 January 1948, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/38\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/38(1948))

UN Security Council, S/RES/47(1948). Adopted by the security council at its 286th meeting on 21 April 1948, <http://www.portmir.org.uk/assets/pdfs/treatyofamritsar.pdf>

UN Security Council. (2018). S/RES/38(1948). Adopted by the security council at its 229th meeting on 17, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/39\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/39(1948))

Wall, Jr., James A., & Ronda R.C. (1995). Conflict and Its management. *Journal of Management*, 21(3), s.515-558.

Wallensteen, P. (2002). *Understanding conflict resolution: War, peace and the global system*. SAGE publications: Londra.